

A kelet-közép-európai etnoregionális pártok tipológiája¹

Műhelytanulmány

Baranyai Nóra

Bevezetés

Az etnoregionális pártok típusainak lehatárolásakor a klasszikus, nem etnikai (etnoregionális) pártok esetében alkalmazott kategorizálások is alkalmazhatók, azaz értékelhetőek ezek a pártok az ideológia, a választási sikeresség/eredményesség, pártrendszerben betöltött szerep/jelentőség stb. szempontjai szerint. Ugyanakkor, de Winter meghatározása az etnoregionális pártokról előrevetíti a szervezetek egyedi kategorizálásának lehetőségét is. Müller-Rommel (1998:19) definícióját kiegészítve úgy fogalmaz, hogy az etnoregionális pártok célja a politikai rendszer hatalmi struktúrájának átszervezése, a régió bizonyos fokú önkormányzatiságának megteremtése, ami a kulturális protekcionizmustól egészen a szeparatizmusig terjedhet De Winter (2001:4). Ez utóbbi megállapítás már magában foglalja szervezetek célok szerinti tipológiába sorolásának lehetőségét és igényét. Jóllehet, a legáltalánosabban elfogadott definíció az előbb említett két szerzőhöz köthető, ez nem jelenti szükségszerűen azt, hogy a pártok alapcéljai szerinti tipológiák kialakítására ezt megelőzően nem került sor. A szakirodalmat áttekintve megállapítható, hogy a klasszifikációkat általában a nyugat-európai pártok alapján dolgozták ki, s hogy ezek a tipológiák jellemzően az etnoregionális törekvéseket kulturális és területi típusokba sorolják, a területi típuson belül pedig államon belüli és határokon átnyúló törekvéseket különböztetnek meg. Snyder (1982) ugyan nem határozza meg konkrétan az egyes típusokat, de utal rá, hogy az ún. mini-nacionalisták követeléseinek intenzitása a mérsékelt autonomistáktól a szélsőséges szeparatistákig terjedhet, s Keating (1996) sem nevezi meg teljes pontossággal az új nacionalizmusok szerteágazó igényeinek körét, mindössze annyit jegyez meg, hogy ezek kulturális (pl. nyelvhasználat), gazdasági (pl. állami újraelosztás kérdése) és politikai jellegűek (pl. autonómiára törő, az államrend átalakítására törő és államiságra törő) egyaránt lehetnek. Coackley (2003) négy alapvető kategóriát határoz meg az állampolgársági egyenlőséget, a kulturális jogokat, az intézményes politikai elismerést (az autonómiától a konföderalizmusig) és az elszakadást célzó törekvések elkülönítésével. Mikesell és Murphy (1991) az elismerés, a hozzáférés, a részvétel, az elkülönülés, a félautonómia, az autonómia, valamint a függetlenség iránti etnoregionális igények között tesz különbséget, de Winter (1998) a protekcionista, autonomista, föderalista, függetlenségi és irredenta törekvéseket különít el egymástól, ami Gómez-Reino et al. (2006) olvasatában egy még részletesebb, hét típust magában foglaló, kulturális protekcionista, autonomista, devolúciós, regionalista vagy decentralizáló, nemzeti-föderalista; konföderalista, független vagy szuverenista, valamint irredentista célokra alapuló tipológiába sorolható.

¹ A kutatás NKFIH által támogatott „A kelet-közép-európai etnoregionális pártok fő vonásai és tipológiája” című kutatás része. A PD120953 számú projekt az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a PD16 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Jenne (2007) szintén a nem-területi (integrációra törekvő) és területi (szegregációra törekvő) jogok közötti különbségtételre helyezi a hangsúlyt, az előbbin belül a diszkriminációmentességre, pozitív diszkriminációra, nyelvi és kulturális autonómiára, utóbbin belül pedig a regionális autonómiára, a területi autonómiára, föderalizációra irányuló, valamint az irredenta és a szecesszionista törekvéseket megkülönböztetve. Wolff (2004) a nem-területi törekvéseket figyelmen kívül hagyva a területi követelések négy szintjét különbözteti meg: autonomista, nem irredentista/szeparatista, irredentista/nem szeparatista, irredentista/szeparatista igények. A különböző megközelítések és megfogalmazásmódok, a szakirodalomban fellelhető tipológiák eltérő kategóriáinak összefésülésére, letisztázására Székely (2014:91) tett eredményes kísérletet (1. táblázat).

1. táblázat: Az etnoregionális törekvések tipológiái – összefoglaló táblázat

Table 4.3. Typologies of ethno-political demands – synthetic table

author	Minimal demand							Maximal demand		
Keating (1996)	Integrative goals			Particularistic goals				Disintegrative goals		
Mikesell & Murphy (1991)	recognition	access	participation	separation	autonomy			independence		
Esman (1994)	Inclusion of individuals, access to institutions, no discrimination		Inclusion of communities, power-sharing, non-territorial federalism	Cultural autonomy	Territorial autonomy / federalism			Independence		Hegemony (also implies how the state will look like)
Jenne (2007)	Integrationist rights			Segregationist rights						
	Affirmative action / non-discrimination			Cultural autonomy	Regional autonomy	Territorial autonomy / federalism		Irredentism / secession		
Bugajski (1993)	Cultural revivalist			Political autonomist (need not be territorial)	Territorial self-determinist: territorial reorganization up to federalization or confederalization			Separatist	irredentist	
De Winter (1998)	Do not challenge state unity						Challenge state unity			
	Protectionist			autonomist	federalist			independent	irredentist	
Gomez Reino et al (2006)	Cultural protectionist			Devolutionist, regionalist, decentralizing	(asymmetric) autonomist	National-federalist	confederal	Independent or sovereignist	Irredentist	
	protectionist			decentralist			secessionist			
Dandoy (2010)	conservative protectionist: (preservation, no discrimination)	Pro-active, participationist (improvement)		Autonomists		federalists	confederalist	independent	Irredentist (annex other territories to their newly created state)	Ratacchist (same as irredentist in the previous ones)
Rudolph & Thompson (1989); Rudolph (2006)	Output goals (emphasis on resources)		Authority goals	Regime goals			Community goals			

Forrás: Székely 2014: 91.

Az eddig tárgyalt valamennyi tipológiát Nyugat-Európa etnoregionális pártjainak célrendszerére alapján dolgozták ki. A rendszerváltozás időszaka Kelet-Közép-Európában is megteremtette azokat a körülményeket, amelyek – az előző, államszocialista időszakkal szemben – az etnikai, etnoregionális identitások megjelenítésére, a nyugat-európai törekvésekhez hasonló célok megfogalmazására is keretet biztosítottak – jóllehet, ezek nem minden esetben békés úton kinyilvánított igények voltak. Az egész kelet-közép-európai térséget átfogó, az etnikai pártok és szervezetek törekvéseit összegző, mindeztidáig egyetlen tipológiát Bugajski dolgozta ki az 1990-es évek közepén. Alapművében (Bugajski, 1994) az etnikai politizálás öt szakaszát különböztette meg: kulturális megújulás, politikai autonómia, területi öngazgatás, szeparatizmus és irredentizmus. A kulturális megújulás a kis lélekszámú, szétszórtan élő etnikai, vallási vagy regionális kisebbségekre jellemző, céljak között identitásuk és nyelvi jogaik

elismertetése, megerősítése, részvételi lehetőségeik megteremtése szerepel (példaként a szerző a cigányságot és a lengyelországi ukrán-ruszin közösséget említi). A politikai autonomizmus az önszerveződés egy magasabb fokán álló közösségekre jellemző, amelyek valaha többséget alkottak egy államalakulaton belül, vagy jelenleg is többséget alkotnak egy szomszédos államban, esetleg régóta egy soknemzetiségű állam szervezett egységét alkotják (pl. külhoni magyarok). A fennálló államkereteken belüli területi önrendelkezés megteremtése, az állam föderalizálása vagy konföderális struktúrába szervezése a jól szervezett, tömbben és regionális többségben élő etnikai csoportok sajátja (pl. a Cseh Köztársaságban élő morvák). Ha ezek a törekvések átlélik a jelenlegi államhatárokat, s egy önálló állam létrehozására/visszaállítására irányulnak, akkor a szeparatizmus típusába sorolhatók (pl. Szlovénia, Horvátország a Jugoszláviából való kiválással). A szeparatizmus nemcsak egy új állam létrehozására, hanem egy másik államhoz való csatlakozásra is irányulhat, ez esetben azonban már az irredentizmus típusába tartozik az adott törekvés, amit gyakran a területet befogadni készülő állam is támogat (pl. Bosznia-Hercegovina szerbek és horvátok által lakott részei). A fenti áttekintések alapján egyértelműen kijelenthető, hogy Bugajski tipológiája, s maguk a kialakított kategóriák, típusok is beleillenek a nyugat-európai osztályozások sorába. Az egyes etnoregionális közösségek azonban nem feltétlenül maradnak meg hosszabb távon az etnikai politizálás egy meghatározott szakaszában. Ahogy Bugajski (1994) és Schrijver (2006) is írja, a követelések tematikailag többirányúak is lehetnek, időben változhatnak (különösen a lépcsőzetesen megfogalmazott célok teljesülése esetén), radikalizálódhatnak, s az is jellemző vonás (különösen nagyszámú közösségek esetén), hogy az egy etnoregionális közösséget képviselő szervezetek – a megkülönböztethezőség jegyében (is) – eltérő követeléseket fogalmaznak meg. Az 1990-es évek közepén kidolgozott tipológia, az egyes szakaszokba, kategóriákban besorolt etnikai, etnoregionális közösségek helyzete, törekvései azóta nagy valószínűséggel megváltoztak².

A legújabban kidolgozott tipológiák egyikét Dandoy (2010) publikálta. A szerző a korábbi osztályozások tapasztalatait feldolgozva alakította ki saját kategóriarendszerét. Elemzésében az etnoregionális pártokat három fő kategóriába sorolta, amelyek különböző kihívások elé állítják környezetüket. A protekcionista pártok a kulturális autonómia és a politikai képviselet kérdéseivel kapcsolatos célokat fogalmaznak meg, azaz közösségük elismeréséért, a diszkrimináció megszüntetéséért, jogaik biztosításáért, esetleg kiszélesítéséért (konzervatív), vagy a közösség parlamenti képviseletéért, a választási rendszer megváltoztatásáért (részvételi) küzdenek. A decentralista pártok az adott államon belül fogalmazzák meg területi igényeiket, törekvéseik a vertikális hatalommegosztás átalakítására, a belső határok megváltoztatására irányulnak. A nyugat-európai tipológián belül elkülöníthető a kizárólag egy, a közösség által lakott régió öngazgatásáért (autonomista), az általános, azaz az ország valamennyi területi egysége számára szélesebb önállóság

² Erre természetesen nagy hatást gyakorolhat az adott állam kisebbségpolitikája (Juberias 2000, Rudolph, 2006), ami ráadásul nem is feltétlenül egységes valamennyi etnikai, etnoregionális közösség irányába. Szintén meghatározó lehet az állam – etnikai, etnoregionális közösség – anyaország közötti viszonyrendszer alakulása (Brubaker, 1995)

biztosításáért (föderalista) küzdő pártok altípusa, valamint azok a szervezetek, amelyek a szuverenitás letéteményesének a régiót tartják, s maguk kívánják eldönteni, mely jogosítványokat delegálnak állami szintre (konföderalista). A szecesszionista pártok területi igényei túllépnek a jelenlegi államhatárokon, így ezek a követelések már a nemzetközi térben jelentkeznek. A területi igények ezekben az esetekben egy jól körülhatárolt, speciális térségre irányulnak, amelynek tulajdonosát az e típusba tartozó pártok meg kívánják változtatni. Ez megfogalmazódhat önálló állam létrehozásának (függetlenségi), egy térség a már meglévő államterületbe integrálásának (irredenta), valamint az adott régió egy másik államhoz való csatolásának (visszacsatlakozó) igényében.

A kelet-közép-európai etnoregionális pártok tipológiája

A tipológia alapját Dandoy-nál is a nyugat-európai etnoregionális pártok törekvései képezték, ekképpen a kialakított kategóriák is azok igényeit tükrözik. Kutatásunk célja az volt, hogy ennek a tipológiának az adaptálásával, a szükséges változtatások elvégzésével egyrészt frissítsük a kelet-közép-európai etnoregionális pártok törekvéseivel kapcsolatos ismereteinket a lehető legszélesebb szervezeti körben, másrészt alapot teremtsünk az összehasonlító vizsgálatok számára. Ez utóbbi komparatív elem lehetőséget nyújt (akár) a tipológiában azonos pozíciót elfoglaló nyugat-és kelet-közép-európai pártok körülményeinek, esélyeinek vizsgálatára, a különbségeken keresztül az esetleges megkésettség, lemaradás igazolására. A tipológiába való besorolás módszertanát és a kapcsolódó dilemmákat e helyen nem ismertetjük, ezeket a kérdéseket az Elméleti és módszertani műhelytanulmány részletesen ismerteti. A kelet-közép-európai etnoregionális pártok törekvéseinek áttekintése után megkíséreltük a Dandoy-féle típusokba besorolni az egyes szervezeteket, azonban – minthogy mind a kisebbségek elismerése és a kisebbségi jogok, mind pedig a decentralizáció mélysége tekintetében jelentősek a különbségek Európa két téréle között – szükséges volt a kategóriák minimális átalakítása, a makroregionális viszonyokhoz alkalmazkodó altípusok kialakítása. A különbségek elsősorban a területi követelések altípusaiban jelentősek. A nyugati terminológiában a régió egészen mást jelent, mint ami Közép- és Kelet-Európában létezik, gyakran pusztán statisztikai egység formájában. A rendszerváltozás során a hangsúly a kelet-közép-európai államokban a horizontális hatalommegosztás elemeire került, a vertikális dimenzió kevés figyelmet kapott (Myśliwiec 2016), s akkor is többnyire csak az EU-csatlakozás kapcsán (Brusis 2002). Ahogy Saarts hangsúlyozza (2019: 629), „a regionalizáció Kelet-Közép-Európában tehát mindig is inkább normatív és kívülről erőltetett ügy volt, nem pedig természetes alulról jövő kezdeményezés vagy öncél, mint Nyugaton”. A régiókat tekintve a kelet-közép-európai államok a következőképpen jellemezhetők: (1) nagyon erős államközpontú hagyomány (2) saját, önálló történelemmel, identitással és kultúrával rendelkező területi egységek hiánya, ami még a történelmi régiókat is esetében is így van (3) gyenge regionális civil társadalom és fejletlen regionális állampolgári hálózatok (4) az etnikai regionalizmus inkább kontraproduktív tényező a nagyobb mértékű devolúció és decentralizáció vonatkozásában (5) a regionalizáció „adminisztratív-statisztikai” jellegű (6), s bár az EU hatása nagyon jelentős és többrétegű volt, végül elmaradt a korábban megfogalmazott elvárásoktól

(Saarts 2019). A nyugati organikus fejlődéssel ellentétben Kelet-Közép-Európában sokkal kevesebb hagyománya van a szélesebb körű területi autonómiának, és a régiók korlátozott szerepe visszavezethető arra, hogy ezeken a szinteken jellemzően hiányzik az önkormányzatiság (Masetti és Shaker 2020). Ráadásul ahelyett, hogy a decentralizációt a nemzeti kisebbségek befogadására használták volna (Bochsler és Szöcsik 2013), az államok inkább az erős történelmi vagy etnikai (pl. Szlovákia) identitással rendelkező régiókat osztották fel a regionalizáció révén (Saarts 2019). Így a bosznia-hercegovinai és koszovói szerbeket leszámítva egyetlen etnikai (vagy etnoregionális) közösség sem rendelkezik intézményesített régióval: vagy nincs politikai képviselőjük regionális szinten, vagy a regionális felosztás keresztbemetszi természetes lakóhelyüket (Szöcsik és Zuber 2021).

2. táblázat: Az etnoregionális pártok nyugat-európai és kelet-közép-európai tipológiája

Nyugat-Európa	Kelet-Közép-Európa
Protekcionista	Protekcionista
konzervatív	konzervatív
részvételi	részvételi
Decentralista	Decentralista
-	kizárólag decentralista
-	regionalista
autonomista	autonomista
föderalista	föderalista
konföderalista	-
Szecesszionista	Szecesszionista
függetlenségi	-
irredenta	-
visszacsatlakozó	(vissza)csatlakozó

Forrás: Dandoy, R (2010:206) felhasználásával saját szerkesztés

A rendszerváltás utáni időszakban a kelet-közép-európai térségben is újjáéledtek az etnikai ellentétek, az államokat alkotó többségi és kisebbségi nemzetek között konfliktusok alakultak ki. Ezek a konfliktusok aztán a föderációk felbomlásához, nemzetállamok egész sorának létrejöttéhez és a belső feszültségek újbóli kialakulásához vezettek (Batt 1998). A történelmi múlt és az etnikai konfliktusok közép-kelet-európai jellemzői miatt a régió szinte valamennyi etnoregionális közössége megfogalmaz alapvető céljai között az alapvető jogokkal kapcsolatos protekcionista követeléseket (a tipológiába soroláskor ugyanakkor a „legradikálisabb” igényt vettük figyelembe, így, ha pl. a közösség hivatalos státuszáért és a föderalizációért is küzd egy szervezet, akkor a területi törekvés alapján kategorizáltuk

be). A stabil, hosszú demokratikus múlt hiányában a (vélt vagy valós) területi és etnikai sérelmek még mindig jelentős szerepet játszanak az államok és nemzetek életében. A közelmúlt és a jelen (fegyveres) konfliktusai mind hozzájárultak ahhoz, hogy a kelet-közép-európai régióban az etnikai közösségek státusza gyakran rendezetlen (pl. az állampolgárság megtagadása a balti államokban), az etnikai jogok pedig hiányosak és bizonytalanok (pl. Romániában nincs kifejezett kisebbségi törvény, amely összefoglalná és részletezné ezeket a jogokat). Az etnikai kérdés gyakran a nemzeti (ez a sziléziai regionális nyelv elismerésére irányuló törvény legutóbbi elutasításának egyik indoka is) és területi védelem eszköze. Különösen azokban az államokban, ahol a közösségek nagy számban vagy akár koncentráltan élnek, és (legalábbis az állam vagy a többségi társadalom szerint) potenciálisan veszélyeztetik az állam stabilitását és területi integritását, a közösségek bizonyos jogait megtagadják, vagy bizonytalanságban tartják őket (vö. nemzetiesítő állam, Brubaker 1995). A csatlakozási tárgyalások során az Európai Unió csak közvetve fogalmaz meg elvárásokat a kisebbségvédelem területén (Brusis 2015), így az uniós tagság önmagában nem garantálja az etnikai jogok biztosításának és ellenőrzésének bizonyos szintjét és minőségét. Ennek ellenére az EU szerepe a kisebbségvédelemben fontos, hiszen más nemzetközi szervezetekkel együtt jelentős szerepet játszott az etnikai konfliktusok megoldásában és enyhítésében, különösen a Balkánon (Vizi 2013).

A legtöbb kelet-közép-európai etnoregionális párt a közép-kelet-európai régióban protekcionista követelést képvisel. Ebben a tanulmányban nem elemezzük a kisebbségeknek biztosított részletes jogokat, de nyilvánvalóan jelentős különbségek vannak az egyes országok kisebbségei között, sőt, még akár egy országon belül is. A konzervatív pártok által képviselt közösségek jellemzően már rendelkeznek jogi státusszal és jól körülhatárolt egyéni és/vagy kollektív etnikai jogokkal, de természetesen igyekeznek ezt a lehető legszélesebb körben fenntartani és kiterjeszteni (pl. lengyelek Litvániában, horvátok Szerbiában, szerbek Koszovóban). A leggyakoribb követelések között szerepel a kisebbségekkel szembeni diszkrimináció megszüntetése, az anyanyelvhasználat kiterjesztése, az anyanyelvi oktatás biztosítása, valamint az identitás védelméhez és megőrzéséhez szükséges feltételek biztosítása és bővítése. Kelet-Közép-Európában, különösen a Balkánon sajátos jelenség, hogy az etnikai és vallási törésvonalak olykor egybeesnek (jellemzően az albánok, bosnyákok és törökök esetében), és a kisebbségi jogok bővítésével párhuzamosan a felek a szabad vallásgyakorlást is biztosítani kívánják. A kelet-közép-európai államok különböző megoldásokat alkalmaznak a kisebbségek képviselőinek biztosítására. Juberías (2000) az államokat az etnikai képviselőt ellenző, figyelmen kívül hagyó, támogató, engedélyező és az etnikai hovatartozást a politikai képviselő alapjaként meghatározó államok kategóriájába sorolja. Ma már nincs olyan ország a térségben, amely a gyakorlatban tiltaná az etnikai szerveződést, bár a választási rendszerekben jelentősek az országok közötti különbségek. A vizsgált etnoregionális pártok egy csoportja, az ún. részvételi pártok a képviselt etnoregionális közösségek politikai képviselőtét kívánja erősíteni a választási rendszer megváltoztatásával, (több) garantált parlamenti hely biztosításával, a közösség arányos képviselőtével a parlamentben (pl. törökök Észak-Macedóniában) vagy más, helyi képviselői testületekben való részvétel megerősítésével.

Általános megfogalmazásban a decentralista pártok olyan területi követeléseket fogalmaznak meg, amelyek túlmutatnak a fent tárgyalt etnikai jogokon. E pártok szerint csak a területi önállóság valamely szintje biztosíthatja az etnikai közösségek érdekeit. A szervezetek célja minden esetben az, hogy autonómiát, öngazgatási státuszt követeljenek az etnoregionális közösség által lakott terület számára. Ez a terület lehet egy meglévő, lehatárolt területi egység, vagy egy olyan régió, amely csak közigazgatási reform révén jöhet létre. Kelet-Közép-Európában az általános decentralizáció hiánya, a hatalom vertikális megosztásának elégtelen mélysége, valamint a természetes, esetenként történelmi régiók és a mesterséges közigazgatási egységek közötti egyenlőtlenségek a decentralista pártok négy altípusát hozták létre.

A kizárólag decentralista pártok nem töreksenek az államhatalmi rendszer radikális átalakítására, bár többnyire elégedetlenek a jelenlegi területi struktúrával, és a decentralizációra vonatkozó követeléseik területi reformok és belső határkorrekciók révén valósulhatnak meg. Az ebbe az altípusba tartozó pártok gyakran az Európai Unió alapelveit hangoztatják, törekvéseiket az integráció miatt létrehozott regionális kategóriákba rejtik, szinte teljesen száműzve a radikális „területi autonómia” kifejezést a szótárukból. Ezek a szervezetek gyakorta erősen integrálódtak a nemzeti pártrendszerekbe, stabil parlamenti képvisellel rendelkeznek, és néha kormányzati pozíciókat is betöltenek. Koalíciós potenciáljuk fenntartása érdekében kifejezetten érdekelték a mérsékelt politizálásban és a területi igények óvatos, megfontolt követelésében. Bár a regionalizáció is a decentralizáció egy formája, stabilabb helyzetet teremt, hiszen alkotmányos státuszt biztosít a kialakított területi egységeknek. Ha ezt a szempontot figyelembe vesszük, akkor a decentralista párttípuson belül megkülönböztethetők a regionalista pártok. Ezek egy része az állam területi felosztásának természetes, történelmi, gazdasági és kulturális határok alapján történő átszervezését szorgalmazza (lásd szlovákiai magyarok), míg mások a regionalizációt, akár aszimmetrikus formában is (lásd egyes romániai magyar pártok), mint egyfajta modernizációs reformot, valódi európai megoldást hirdetik. Ez utóbbi esetekben a pártok arra számítanak, hogy a regionalizációt könnyebb elfogadtatni az állammal és a többségi társadalommal, mint a területi autonómiát, amelyet a régióban a területi egységre potenciális veszélyforrásként tekintenek. A regionalista pártokkal szemben az autonomista pártok nem töreksenek arra, hogy követeléseiket a többségi társadalom számára elfogadható formába öntsék, így ezek a szervezetek csak a saját régiójukra koncentrálnak (lásd bosnyákok Szerbiában, sziléziaiak Lengyelországban). A pártok egy csoportja olyan, az etnoregionális közösség által lakott történelmi régióknak (Szandzsák, Felső-Szilézia) követel autonómiát – egyes esetekben a közigazgatási határok vagy a területi felosztás átalakítása után, amely korábban önállósággal vagy különleges státusszal rendelkezett. A pártok egy másik csoportja a területi autonómia keretében egy kisebb önkormányzati területi egység létrehozását képzei el (lásd szerbiai vagy ukrain magyarok). Az ilyen megoldások jellemzően már önmagában is többnemzetiségű régiókban merülnek fel, amelyek jelenleg vagy egy különleges státuszú egységet alkotnak (Vajdaság), vagy egy unitárius struktúra egyik elemeként (Kárpátalja) léteznek. A föderalista párt ritka jelenség Kelet-KözépEurópában. A föderalizmus – ha nincsenek államszervezeti hagyományai – a békés

együttélés vagy egymás mellett élés garanciája lehet a többnemzetiségű államokban és az oszloposodott társadalmakban. A térségben a rendszerváltozás és az átmenet során a föderációk békésen (Csehszlovákia, Szovjetunió) vagy fegyveres konfliktusok (Jugoszlávia) révén bomlottak fel. A föderalizáció igénye jellemző a történelmi (Morvaország) vagy a többnemzetiségű (Kárpátalja), az állam többi részétől tartósan elkülönülten kialakult régiókban működő etnoregionális szervezetekre. Jelenleg csak Bosznia-Hercegovina rendelkezik föderális (de nem szervesen kialakult) struktúrával. A horvát pártok többsége a föderális rendszert a harmadik, horvát entitás létrehozásával kívánják átalakítani.

A szecesszionista párttípus kvázi hiánya Kelet-Közép-Európában a közelmúlt etnikai konfliktusaira és háborúira vezethető vissza. A föderációk felbomlása következtében számos etnikai közösség és nemzet létrehozta saját független nemzetállamát, így a jelenlegi államhatárokat jelentősen átszabó törekvések (átmenetileg?) eltűntek a térségből. Természetesen az új államhatárok kialakításával – vagy azok béketárgyalásokon történő megállapításával és meghatározásával – új közösségek kényszerültek kisebbségi létbe. A helyzettel való elégedetlenség határkiigazítási követelések formájában jelen van a kelet-közép-európai térségben, de csak minimális mértékben. A vizsgált pártdokumentumok alapján – bár a szakirodalom szerint több pártot is jellemezhetünk szecesszionista törekvésekkel (ld. a szecesszionista párttípussal foglalkozó műhelytanulmányban) – csak egy (szerbiai albán) szervezetet lehetett az (újra)csatlakozó altípusba sorolni.

Az eredmények validálása

Eredeti célkitűzéseinek megfelelően jelen tanulmány a Dandoy-féle nyugat-európai tipológiát követve protekcionista, decentralista és szecesszionista típusokba sorolta a közép-kelet-európai régió etnoregionális pártjait. Az előző fejezetben vázolt problémák ismeretében nem meglepő, hogy a vizsgált szervezetek szinte mindegyike a konzervatív kategóriába sorolható. Érdeemes megjegyezni, a nem elismert, vagy alkotmányosan nem meghatározott etnoregionális közösségek pártjai is rendelkeznek „radikálisabb”, történelmi múltú, konkrét közjogi előzményekre és történelmi régiókra alapozott területi igénnyel. Ez a helyzet egyes földrajzi-történelmi régiókban (Morvaország, Pirin Macedónia, Szamogítia, Timok-völgy, Felső-Szilézia), ahol a pártok olyan közösségeket képviselnek, amelyeknek önálló nemzetként, nemzetiségként vagy nyelvi csoportként létezése legalábbis vitatott. A többségi társadalom ezeket a közösségeket a nemzet részének, nyelvüket pedig a többségi nyelv dialektusának tekinti. A jelentős kisebbséggel rendelkező államokban (lásd az albánokat Észak-Macedóniában, a magyarokat Romániában vagy Szlovákiában, a szerbeket Montenegróban) az etnoregionális pártok olyan közösségeket képviselnek, amelyek státusát a gyakorlatban elismerik, de alkotmány- vagy legalább törvényi reformokért küzdenek, hogy elismerjék őket kisebbségként vagy egyenrangú államalkotó nemzetként, illetve megerősítsék meglévő etnikai jogait. Ezek a pártok a közösségek őshonos státuszából, méretéből és területi koncentrációjából adódóan területi követelésekkel is rendelkeznek.

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy a választott kutatási módszer alkalmas volt-e az etnoregionális pártok céljainak kétséget kizáró megállapítására. A válasz egyértelműen nem. Nyilvánvaló, hogy gyakran eltérés van a szervezeti dokumentumokban foglalt alapcélok és a politikai szinten kinyilvánított szándékok között. Szembetűnőek az egyes pártok dokumentumai között is, egyrészt az elérhetőség szempontjából, másrészt az alapszabályok és keretprogramok mennyiségi és minőségi jellemzői között. Ennek okai között szerepelhet, hogy a kis pártok sokkal korlátozottabb (anyagi és humán) erőforrásokkal rendelkeznek, egyes szervezetek választási részvétele pedig gyakran névleges (pl. alkotmányosan biztosított parlamenti mandátum esetén, politikai rivális hiányában), ezért írásos dokumentumaik köre is szűkebb és kevésbé kidolgozott. Az etnoregionális pártok átfogóbb feltérképezéséhez, összehasonlításához és tipológiájához azonban nem állt rendelkezésre más, legalább elméletileg minden szervezetre nézve kötelezően elvárható, koherens, elemzésre alkalmas alap.

Mindezek fényében szükséges a fent bemutatott eredmények ellenőrzése és validálása más szerzők által összeállított adatbázisok vonatkozó megállapításainak elemzésével. Meg kell jegyezni, hogy nem találtunk olyan adathalmazt, amely a kutatásunkban szereplő összes esetet lefedte volna, legyen szó akár közösségekről, akár pártokról, így a validálás nem lehet teljes körű. Az eredmények ellenőrzését először tágabb keretek között végezzük el, majd példaként a romániai magyar pártok tipológiai besorolását (Romániai Magyar Demokrata Szövetség, RMDSZ; Magyar Polgári Párt, MPP; Erdélyi Magyar Néppárt, EMNP) validáljuk, amelyekről szinte valamennyi adatbázisban találtunk információt.

A validáláshoz használt adatbázisokkal kapcsolatban az alábbiakban hangsúlyozni kell, hogy azok nem használhatók részletes eredményeink teljességének ellenőrzésére, csak az általános megállapítások ellenőrzésére. Kutatásunkban igyekeztünk a régió összes etnoregionális pártját megvizsgálni – a pártok és pártrendszerek dinamizmusa miatt valószínűleg ez is tartalmaz majd elavult elemeket. A rendelkezésünkre álló egyéb adatbázisok azonban az eltérő kutatási megközelítések miatt a szervezetek jóval szűkebb köréről tartalmaznak információkat. A FraTerr adatbázis (lásd alább) például nem használható általános érvényesítésre, mivel elsősorban nyugat-európai szervezeteket tartalmaz.

A legátfogóbb adathalmaz kétségtelenül a Manifesto Project Dataset (Lehmann et al 2022), amely a világ demokratikus államain belül azon pártok választási programjairól tartalmaz információkat, amelyek a parlamenti alsóházi választásokon egy (Ausztrália, Dél-Korea, Észak-Amerika, Japán, Nyugat-Európa, Új Zéland) vagy két (ez vonatkozik a kelet-közép-európai államokra) az 1920–2021 közötti időszakban mandátumot szereztek, valamint azokról a pártokról, amelyek a múltban a pártrendszerek, kormányzatok releváns szereplők voltak, noha mára már veszítettek politikai jelentőségükből. Mivel kutatásunkban nem a választási siker, hanem a választásokon való jelölt- vagy listaállítás volt a kiválasztási szempont, ezért az MP adatbázisában a pártok szűkebb köréről állnak rendelkezésre információk. A validáláshoz a decentralizáció támogatására vonatkozó változót (per301) használtuk. A változó azt mutatja, hogy az adott választási program szövegének hány százaléka foglalkozik a decentralizáció kérdésével. Az adatbázisban protekcionista minősített szervezetek körében e változó átlagos értéke 2,58%, a szélsőértékek 0% (Mozgalom a Jogokért és Szabadságokért,

Bulgária) és 7,75% (Független Szociáldemokraták Szövetsége, Horvátország). Az úgynevezett decentralista pártok körében az átlagérték 4,31%, a két szélsőérték pedig 0% (Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége, Szerbia) és 9,81% (Német Kisebbség, Lengyelország). Bár a két csoport átlagértékei közötti különbség nem látványos vagy szélsőségesen nagy, a különbségtétel indokoltnak látszik, még úgy is, hogy nem minden párt programjára érvényes. A tévedés lehetőségét elismerve a különbség azzal is magyarázható, hogy a pártok keretprogramjaiban megfogalmazott fő célkitűzések nem feltétlenül tükröződnek az adott választási év programjában, hiszen annak tartalmát más tényezők (pl. aktuálpolitikai megfontolások, válsághelyzetek) befolyásolhatják, akár a fő célkitűzések hangsúlyozásának rovására is.

Az EPAC-adatkészlet második fordulója (Zuber és Szöcsik 2019) 20 többnemzetiségű európai demokráciában működő összesen 222 politikai párt politikai álláspontjának, törekvésének az adott államot jól ismerő, rendszerint ott élő szakértő által adott értékelését tartalmazza. Az etnoregionális (ebben a kutatásban etnonacionális) pártok abban az esetben kerültek be az adatbázisba, ha 2016 szeptemberében legalább egy mandátumot rendelkeztek a nemzeti parlamentben, vagy legalább egy mandátumot és a szubnacionális szavazatok legalább 3%-át legalább egy régióban. A nem-etnikai pártok akkor kerültek be az adatbázisba, ha a fenti feltételek szerint legalább 5%-ot szereztek az országos választásokon. A kutatás egy korábbi, 2011-es szakaszának adatbázisában szereplő valamennyi párt bekerült a felmérésbe, függetlenül az aktuálisválasztási sikerétől, eredményétől. A validáláshoz minden etnoregionális párt esetében a területi autonómia támogatását kifejező változó (ter) és a kulturális (cultural) és a területi autonómia fontosságát kifejező változók (tersal) közötti különbségeket használtuk. Ami a területi követeléseket illeti, a szakértők benyomásainak átlaga alapján ezek az etnoregionális szervezetek számára fontosabb ügyek, mint ahogyan az a pártok dokumentumaiból kiderül. Általánosságban igaz, hogy az általunk decentralistának, sőt szecesszionistának minősített pártok a szakértők értékelése szerint is nagyságrendekkel nagyobb mértékben támogatják a területi autonómiát, mint a protekcionista pártok. Vannak azonban természetesen kivételek is. Például a litvániai lengyelek esetében (Electoral Action of Poles in Lithuania) a 7,6-os átlagérték (10-es skálán) kissé magasnak és túlzónak tűnik, míg a koszovói szerbek (Serb List) esetében a szakértői értékelés (9,9) valószínűleg közelebb áll a valósághoz, mint a pártprogramokból kiolvasható nem területi célrendszer. Ugyanakkor viszont nem találunk példát arra, hogy az általunk decentralistának nevezett szervezetet a szakértők a területi követelésekkel nem bíró pártként jellemeznék. Néhány kivételtől eltekintve (Albánok Demokratikus Pártja, Szerbia; Szerbiai Demokrata Párt, Bosznia-Hercegovina; Nemzeti Demokratikus Újjászületés, Észak-Macedónia; Új Demokratikus Egység, Montenegró) azt látjuk, hogy a pártok számára a kulturális autonómia fontosabb, mint a területi autonómia, függetlenül attól, hogy milyen típusba tartozó etnoregionális pártról van szó. A szakértői értékelések megerősítik korábbi megállapításunkat, miszerint a kelet-közép-európai régióban a kisebbségi alapjogok terén még sok a tennivaló, és hogy minden párt fogalmaz meg célokat ezen a területen. Ugyanakkor az is igaz, hogy a protekcionista pártok között nagyobb a különbség a területi és nem területi célok fontossága között (2,5

az 1,1-hez képest), mint a decentralista és szecesszionista pártok esetében (ez utóbbiak számára egyes esetekben a területi szempont még nagyobb jelentőséggel bír).

Bár a decentralista párttípuson belül több kategória is kialakítható, sőt ezek a kategóriák hierarchizálhatóak, a tapasztalatok szintjén ezek nem, vagy másként jelentkezhetnek. Ebben a tanulmányban „államperspektivikus” megközelítést alkalmaztunk az egyes törekvések értékelésére, és a decentralista követeléseket a területi integritást fenyegető (potenciális) veszélyük alapján rangsoroltuk. Ebben a megközelítésben a területi autonómia radikálisabb követelésnek tekinthető (pl. első lépés a független állam felé), mint az általános vagy akár az aszimmetrikus regionalizáció. Ugyanakkor az államszerkezet és a vertikális hatalommegosztás szempontjából a területi autonómia, ha egy Kelet-Közép-Európára jellemző unitárius államban valósul meg, mérsékeltebb területi változásokhoz vezet, mint a regionalizáció, minthogy egyetlen régióra korlátozódik, és ezért kevésbé tekinthető radikális megoldásnak.

A fentiek fényében kell értelmezni azt az állítást, hogy az RMDSZ radikálisabb megoldást javasol, mint a másik két romániai magyar párt. A tipológiai besorolás helyességét igazolják a kutatás kérdőíves adatfelvétele során adott válaszok, amelyekben az RMDSZ az „unitárius államon belüli területi öngazgatás” opciót jelölte meg az etnoregionális közösség érdekei szempontjából legideálisabb megoldásként, míg az EMNP a „területi öngazgatás aszimmetrikus decentralizációval/regionalizációval” opciót választotta. Érdekes ugyanakkor megjegyezni azt is, hogy a pártok fő törekvésének megjelölésekor az RMDSZ nem nevezett meg területi célt, míg az EMNP igen. Az EPAC eddigi két felmérése is rávilágít (Szöcsik és Zuber 2015, Zuber és Szöcsik 2019) arra, hogy a pártok prioritásai és az egyes prioritások fontossága között eltérő hangsúlyok vannak. Az első EPAC-felmérésben csak az RMDSZ és az MPP vett részt, és a szakértők véleménye szerint a területi autonómia az utóbbi szervezet számára volt fontosabb. A 2017-es szakértői vizsgálatban már az EMNP is szerepelt. Az eredmények szerint az MPP és az EMNP prioritássorrendje azonos, az etnonacionalizmus után a területi autonómia következik, míg a kulturális autonómia a legkevésbé lényeges számukra, miközben az RMDSZ számára a területi autonómia az utolsó prioritás. Kutatásunkhoz hasonlóan a FraTerr projekt (Elias et al 2023) adatbázisa, amely a pártok dokumentumainak szegmenseinek részletes vizsgálatán és kódolásán alapul, megerősíti a fentieket: a legutóbbi, részletesen feldolgozott dokumentumok szerint az EMNP (kiáltvány, 2012) területi követeléseinek (TD) jelentős része a föderális struktúra megteremtését célozza (bár a pártot explicit célkitűzései alapján kutatásunkban a regionalista típusba soroltuk), míg az RMDSZ (kiáltvány, 2016) az államszerkezet helyett a hatalommegosztás megváltoztatására helyez nagyobb hangsúlyt. Az MPP dokumentuma (politikai nyilatkozat, 2008) szintén a hatáskörök szubnacionális szintekre való átruházásának szükségességét hangsúlyozza, de már a keretprogram (2009) is osztja az EMNP aszimmetrikus regionalizmusra vonatkozó álláspontját.

Összegzés

Kutatásunkban arra törekedtünk, hogy azonosítsuk a kelet-közép-európai etnoregionális közösségeket és pártjaikat, amelyre legjobb ismereteink szerint ilyen széles körben még nem volt törekvés. Jelen tanulmányban bemutattuk, hogy a nyugati tipológiákhoz hasonló besorolással hogyan csoportosíthatók az etnoregionális pártok a szervezetek alapdokumentumaiból megismerhető fő célkitűzések, törekvések alapján. A vizsgálat eredményeiből kiderül, hogy milyen nem-területi és területi törekvések vannak jelen a kelet-közép-európai régióban, és hogy ezek mentén milyen konfliktusok várhatók, prognosztizálhatók. Kétségtelen, hogy a kelet-közép-európai pártok eredete, fejlődése, perspektívái és érdekérvényesítő ereje eltér a nyugat-európai szervezetekétől, és ebben radikális változások egyhamar nem is várhatóak. Az eredmények egyértelműen azt mutatják, hogy a Kelet-Közép-Európa etnoregionális követeléseit a protekcionista és decentralista követelések uralják. A protekcionista pártok közül a konzervatív altípus a legszámtovább, ami rávilágít a térség etnikai közösségei számára biztosított egyéni és kollektív jogainak elégtelen szintjére. A részvételi altípust a balkáni pártok uralják, amelyek többnyire a választási rendszer módosításával kívánják megerősíteni már meglévő parlamenti vagy helyi képviseletüket. A területi követelések gyakorlatilag mind a területi autonómia megteremtésére irányulnak, noha az egyes etnoregionális pártok elméleti megközelítése és a fennálló állami struktúrák között jelentőek az eltérések. A törekvések különböző megnyilvánulási formáit az államok történeti múltja, hagyományai, területi berendezkedése, az öngazgatásra törekvő régiók történelmi, többnemzetiségű jellege, esetleges korábbi autonómiája határozza meg. A kelet-közép-európai államok szuverenitásuk és területi integritásuk védelmében vonakodnak a valódi önállósággal bíró területi önkormányzat bármilyen formáját garantálni. A térség decentralista és regionalista pártjai ezzel is összefüggésben a területi autonómia radikálisnak ható kifejezése helyett modern, az Európai Unió alapelveit és fejlesztéspolitikáját hangsúlyozzák, hogy elképzeléseik számára megszerezzék a társadalmi elfogadottságot, és eloszlassák a területi integritással kapcsolatos állami és többségi társadalmi aggodalmakat. A rendszerváltozás és a balkáni háborúk idején, valamint az azóta eltelt években az etnoregionális közösségek egy része azonban területi autonómia helyett saját állam létrehozását követelte. Az 1990-es korszakhatárt követő első két évtizedben az államhatárok jelentős mértékben átalakultak, új nemzetállamok jöttek létre, s ma már alig találkozunk (legalábbis dokumentumokban leírt) elszakadási törekvésekkel. Ugyanakkor az olyan nagy horderejű, etnoregionális jelentőséggel is felruházott (bíró?) események, mint a 2022-ben kitört ukrajnai háború, szintén befolyásolhatják a térségben zajló folyamatokat. Még nem tudjuk, hogy a háború és annak kimenetele hogyan hat majd a közép-kelet-európai etnikai viszonyokra, radikalizálja-e vagy enyhíti az etnoregionális törekvéseket. Valószínű, hogy Ukrajna esetleges területvesztése beláthatatlan következményekkel járó folyamatokat indítana el Kelet-Közép-Európában, különösen a Balkán törékeny stabilitású részein.

Felhasznált irodalom

- Batt J. (1998) Introduction: Defining central and eastern Europe, in: White S., Batt, J., Lewis P. G. (eds), *Developments in Central and East European Politics 2*. Macmillan Publishers Limite, London. 1-19. https://doi.org/10.1007/978-1-349-26589-3_1
- Bochsler D. and Szöcsik E. (2013) Building Inter-Ethnic Bridges or Promoting Ethno-Territorial Demarcation Lines: Hungarian Minority Party Competition. *Nationalities Papers* 41(5), 761-779. <https://doi.org/10.1080/00905992.2013.801411>
- Brusis M (2002) Between EU Requirements, Competitive Politics, and National Traditions: Re-Creating Regions in the Accession Countries of Central and Eastern Europe. *Governance* 15(4), 531-559. <https://doi.org/10.1111/1468-0491.00200>
- Brusis M. (2015) The European Union and Interethnic Power-sharing Arrangements in Accession Countries. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* 14(4), 60-78.
- Brubaker R. (1995) National Minorities, Nationalizing States, and External National Homelands in the New Europe. *Daedalus* 124(2), 107-132 <https://doi.org/10.5771/9783845211817-132>
- Brubaker R. (1996) *Nationalism reframed nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge University Press, Cambridge – New York.
- Bugajski J. (1994) *Ethnic politics in Eastern Europe. A guide to Nationality Policies, Organizations and Parties*. M. E. Sharpe, New York-London.
- Coackley J. (2003) Introduction. The challenge, in: Coackley J. (ed), *The Territorial Management of Ethnic Conflict*. Frank Cass, London. 1-22.
- Dandoy R. (2010) Ethno-regionalist parties in Europe: a typology. *Perspectives on Federalism* 2(2), 194-220.
- De Winter L. (1998) Conclusion. A Comparative Analysis of the Electoral, Office and Policy Success of Ethnoregionalist Parties, in: De Winter L., Türsan H. (eds), *Regionalist Parties in Western Europe*. Routledge-ECPR Studies in European Political Science, London-New York. 204-247. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107050631.010>
- De Winter L. (2001) *The Impact of European Integration on Ethnoregionalist Parties*. Working Paper n°195. Institut de Ciències Politiques i Socials, Barcelona.
- Elias A., Basile L., Franco-Guillén N., Szöcsik E. (2023) The Framing Territorial Demands (FraTerr) dataset: A novel approach to conceptualizing and measuring regionalist actors' territorial strategies. *Regional & Federal Studies* 33(3), 355-370. <https://doi.org/10.1080/13597566.2021.1964481>
- Gómez-Reino Cachafeiro M., De Winter L., Lynch P. (2006) Conclusion: The Future Study of Autonomist and Regionalist Parties, in: De Winter L., Gómez-Reino Cachafeiro M., Lynch P. (eds), *Autonomist parties in Europe*. Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona. 247-270.

- Jenne E. K. (2007) *Ethnic Bargaining: The Paradox of Minority Empowerment*. Cornell University Press, Ithaca, NY.
- Juberías C. F. (2000) Post-Communist Electoral Systems and National Minorities: A Dilemma in Five Paradigms, in: Stein J. (ed), *The Politics of National Minority Participation in Post-communist Societies: State-building, Democracy and Ethnic Mobilization: State-building, Democracy and Ethnic Mobilization* (1st ed.). Routledge, New York. 31–62.
- Keating M. (1996) *Nations against the State: The New Politics of Nationalism in Quebec, Catalonia, and Scotland*. Palgrave Macmillan, London.
<https://doi.org/10.1057/9780230374348>
- Lehmann P., Burst T., Matthieß T., Regel S., Volkens A., Weßels B., Zehnter L. (2022) The Manifesto Data Collection. Manifesto Project (MRG / CMP / MARPOR). Version 2022a. Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), Berlin.
- Masseti E., SchakEL A. H. (2020) Regionalist Parties and the European Union, in: Laursen F. (ed), *The Oxford Encyclopedia of European Union Politics*. Oxford University Press, Oxford.
<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1983>
- Mikesell M. W., Murphy A. B. (1991) A framework for Comparative Study of Minority-Group Aspirations. *Annals of the Association of American Geographers* 81(5), 581–604. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1991.tb01710.x>
- Müller-Rommel F. (1998) Ethnoregionalist Parties in Western Europe. Theoretical Considerations and Framework of Analysis, in: De Winter, L., TürSAN H. (eds), *Regionalist Parties in Western Europe*. Routledge–ECPR Studies in European Political Science, London–New York. 17–27.
- Myśliwiec M. (2016) About the necessity of scientific research concerning regional and ethnoregional parties in Central and Eastern Europe. *Political Preferences* 6(2), 153–163.
- Rudolph J. R. (2006) *Politics and Ethnicity. A Comparative Study*. Palgrave Macmillan, New York–Houndmills.
- Saarts T. (2019) Introducing Regional Self-Governments in Central and Eastern Europe: Paths to Success and Failure, *Regional & Federal Studies* 30(5), 1–25.
<https://doi.org/10.1080/13597566.2019.1598383>
- Schrijver F. (2006) *Regionalism after Regionalization*. Amsterdam University Press, Amsterdam.
<https://doi.org/10.5117/9789056294281>
- Snyder L. L. (1982) *Global Mini-Nationalisms. Autonomy and Independence*. Greenwood Press, London.
- Székely I. G. (2014) *Dynamics of Party Politics, Electoral Competition and Cooperation within the Hungarian Minorities of Romania, Serbia and Slovakia*. PhD disszertáció. Budapest, Central European University.
- Szöcsik E., Zuber C. I. (2015) EPAC – A New Dataset on Ethnonationalism in Party Competition in 22 European Democracies. *Party Politics* 21(1), 153–160.

<https://doi.org/10.1177/1354068812462927>

Szöcsik E., Zuber C. I. (2021) Does decentralisation turn minority parties into secessionists? Insights from Eastern and Western Europe. *West European Politics* 44(4), 825–851.

<https://doi.org/10.1080/01402382.2020.1758892>

Vizi B. (2013) *Európai kaleidoszkóp. Az Európai Unió és a kisebbségek (European kaleidoscope. The European Union and the minorities)*. L'Harmattan, Budapest.

Wolff S. (2004) *Managing and Settling Ethnic Conflicts*, in: Schneckener U., Wolff S. (eds), *Perspectives on Successes and Failures in Europe, Africa, and Asia*. Palgrave, Macmillan London. 1–17.

https://doi.org/10.1007/978-1-137-07814-8_1

Zuber C. I. and Szöcsik E. (2019) The Second Edition of the Expert Survey on Ethnonationalism in Party Competition – Testing for Validity and Reliability. *Regional and Federal Studies*, 29(19), 91–113.

<https://doi.org/10.1080/13597566.2018.1512975>

A TIPOLOGIÁBA SOROLT ETNOREGIONÁLIS PÁRTOK JELLEGZETESSÉGEI								
állam	párt által képviselt etnoregionális közössége	etnoregionális párt neve	etnoregionális párt hivatalos neve	rövid név, mozaikszó	típus	altípus	tipológiai besorolás alapja	dokumentum megjelenésének éve
Albánia	görög	Nemzeti Görög Kisebbség a Jövőért	Minoreti Etnik Grek Per The Ardhmen	MEGA	protekcionista	konzervatív	program	hiányzó adat
Albánia	macedón	Macedón Szövetség az Európai Integrációért	Aleanca Maqedonase për Integrimin European	MAEI	protekcionista	konzervatív	egyéb	hiányzó adat
Bosznia-Hercegovina	szerb	Demokratikus Haladás Pártja	Partija demokratskog progresa	PDP	protekcionista	konzervatív	program	2015
Bosznia-Hercegovina	szerb	Független Szociáldemokraták Szövetsége	Savez nezavisnih socijaldemokrata	SNSD	protekcionista	konzervatív	program	2019
Bosznia-Hercegovina	szerb	Demokratikus Nemzeti Szövetség	Demokratski narodni savez	DNS	protekcionista	konzervatív	program	hiányzó adat
Bulgária	macedón	Egyesült Macedón Szervezet Ilinden Pirin	Obedinena makedonska organizatsiya: Ilinden–Pirin	OMO „Ilinden” – Pirin	protekcionista	konzervatív	program	hiányzó adat
Bulgária	török	Mozgalom a Jogokért és Szabadságokért	Dvizhenie za prava i svobodi	DPS	protekcionista	konzervatív	alapszabály	2016
Észak-Macedónia	albán	Alternatíva	Alternativa	A	protekcionista	konzervatív	alapszabály	2021
Észak-Macedónia	albán	Integrációs Demokratikus Unió	Demokratska unija za integracija	DUI	protekcionista	konzervatív	alapszabály	2014
Észak-Macedónia	bosnyák	Bosnyák Demokratikus Szövetség	Bošnjački Demokratski Savez	BDU	protekcionista	konzervatív	egyéb	hiányzó adat
Észak-Macedónia	török	Török Demokrata Párt	Demokratska Partija na Turcite	TDP	protekcionista	konzervatív	alapszabály	2021
Észak-Macedónia	török	Török Akciópárt	Türk Hareket Partisi	THP	protekcionista	konzervatív	alapszabály	hiányzó adat
Észtország	orosz	Észtországi Egyesült Balpárt	Eestimaa Ühendatud Vasakpartei	EÜVP	protekcionista	konzervatív	program	2014
Horvátország	cseh	Csehek Szövetsége a Horvát Köztársaságban	Savez Čeha u Republici Hrvatskoj	SCRH	protekcionista	konzervatív	alapszabály	2017
Horvátország	magyar	Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége	Demokratska zajednica Mađara Hrvatske	DZMH	protekcionista	konzervatív	alapszabály	2010
Horvátország	magyar	Szlovákok Szövetsége	Savez Slovaka	SS	protekcionista	konzervatív	alapszabály	2015
Kosзовó	askáli	Mozgalom az Integrációért	Lëvizja për Integrim	LpB	protekcionista	konzervatív	program	2018
Kosзовó	egyiptomi	Kosзовói Új Demokratikus Kezdeményezés	Iniciativa e Re Demokratike e Kosovës	IRDK	protekcionista	konzervatív	program	hiányzó adat
Kosзовó	egyiptomi	Egyiptomi Liberális Párt	Partia Liberale Egjiptiane	PLE	protekcionista	konzervatív	alapszabály	2018
Kosзовó	gorán	Gora Polgári Kezdeményezés	Gradanska Inicijativa Gore	GIG	protekcionista	konzervatív	program	2013
Kosзовó	macedón	Kosзовói Macedónok Demokratikus Pártja	Partia Demokratike e Maqedonasve të Kosovës	PDMK	protekcionista	konzervatív	egyéb	hiányzó adat

Koszovó	szerb	Szerb Lista	Lista Serbe	LS	protekcionista	konzervatív	alapszabály	2017
Koszovó	török	Koszovói Török Demokratikus Párt	Partia Demokratike Turke e Kosovës	KDTP	protekcionista	konzervatív	program	hiányzó adat
Litvánia	lengyel	Litvániai Lengyelek Választási Akciója – Keresztény Családok Szövetsége	Lietuvos lenkų rinkimų akcija – Krikščioniškų šeimų sąjunga	LLRA–KSS	protekcionista	konzervatív	program	2012
Litvánia	orosz	Litvániai Orosz Unió	Lietuvos rusų sąjunga	LRS	protekcionista	konzervatív	alapszabály	2005
Montenegró	szerb	Montenegrói Demokratikus Nemzeti Párt	Demokratska narodna partija Crne Gore	DNP	protekcionista	konzervatív	program	2014
Románia	horvát	Romániai Horvátok Uniója	Uniunea Croaților din România	UCR	protekcionista	konzervatív	alapszabály	2012
Románia	cseh, szlovák	Romániai Csehek és Szlovákok Demokratikus Szövetsége	Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România	UDSC	protekcionista	konzervatív	egyéb	hiányzó adat
Románia	német	Romániai Német Demokrata Fórum	Forumul Democrat al Germanilor din România	FDGR	protekcionista	konzervatív	alapszabály	2021
Románia	görög	Romániai Hellén Unió	Uniunea Elenă din România	UER	protekcionista	konzervatív	alapszabály	1995
Románia	macedón	Romániai Macedónok Egyesülete	Asociația Macedonenilor din România	AMR	protekcionista	konzervatív	egyéb	hiányzó adat
Románia	orosz-lipován	Romániai Lipován Oroszok Közössége	Comunitatea Rușilor Lipoveni din România	CRLR	protekcionista	konzervatív	alapszabály	2017
Románia	ruszin	Romániai Ruszinok Kulturális Uniója	Uniunea Culturală a Rutenilor din România	UCRR	protekcionista	konzervatív	egyéb	hiányzó adat
Románia	szerb	Romániai Szerbek Szövetsége	Uniunea Sârbilor din România	USR	protekcionista	konzervatív	program	hiányzó adat
Románia	tatár	Romániai Türk-Muszlim Tatórok Demokratikus Uniója	Uniunea Democratică a Tatarilor Turco-Musulmani din Romania	UDTTMR	protekcionista	konzervatív	egyéb	hiányzó adat
Románia	török	Romániai Demokratikus Török Unió	Uniunea Democrată Turcă din România	UDTR	protekcionista	konzervatív	alapszabály	2020
Szerbia	bosnyák	Szandzsák Demokratikus Párt	Sandžačke Demokratske Partije	SDP	protekcionista	konzervatív	alapszabály	2009
Szerbia	bosnyák	Bosnyák Néppárt	Bošnjačka građanska stranka,	BGS	protekcionista	konzervatív	program	2009
Szerbia	horvát	Vajdasági Horvátok Demokratikus Szövetsége	Demokratski savez Hrvata u Vojvodini	DSHV	protekcionista	konzervatív	alapszabály	2009
Szerbia	magyar	Republikanska Stranka – A Republikánus párt	Republikanska Stranka – Republikánus Párt	PC–RP	protekcionista	konzervatív	program	2015
Szerbia	montenegrói	Montenegrói Párt	Crnogorska partija	CP	protekcionista	konzervatív	alapszabály	2010
Szerbia	ruszin	Együtt Vajdaságért	Zajedno za Vojvodina	ZzV	protekcionista	konzervatív	program	2011
Szerbia	szlovák	Zöld Párt	Zelena Stranka	ZS	protekcionista	konzervatív	program	2014
Szerbia	vlah	Vlach Nemzeti Párt	Vlaška narodna stranka	VNS	protekcionista	konzervatív	program	2010
Bosznia-Hercegovina	horvát	Bosznia és Hercegovinai Horvát Parasztpárt	Hrvatska seljačka stranka Bosne i Hercegovine	HSS BiH	protekcionista	részvételi	alapszabály	2012
Észak-Macedónia	albán	Szövetség az Albánokért	Alijansa za Albancite	AA	protekcionista	részvételi	program	2022
Észak-Macedónia	szerb	Szerbek Demokratikus Pártja Macedóniában	Demokratska Partija na Srbite vo Makedonija	DPSM	protekcionista	részvételi	egyéb	hiányzó adat

Észak-Macedónia	török	Török Nemzeti Összetartozás Mozgalom	Türk Milli Birlik Hareketi	TMBH	protekcionista	részvételi	program	2006
Horvátország	szerb	Szerbek Demokratikus Szövetsége	Demokratski savez Srba	PP	protekcionista	részvételi	program	2016
Montenegró	albán	Új Demokratikus Erő	Nova Demokratska Snaga	FORCA	protekcionista	részvételi	alapszabály	2011
Montenegró	horvát	Horvát Polgári Kezdeményezés	Hrvatska građanska inicijativa	HGI	protekcionista	részvételi	program	2013
Montenegró	szerb	Új Szerb Demokrácia	Nova srpska demokratija	NSD	protekcionista	részvételi	program	2009
Szerbia	bunyevác	Bácskai Bunyevácok Szövetsége	Savez bačkih Bunjevaca	SBB	protekcionista	részvételi	program	2010
Bosznia-Hercegovina	bosnyák	Bosznia-Hercegovináért Párt	Stranka za Bosnu i Hercegovinu	SBiH	decentralista	kizárólag decentralista	program	hiányzó adat
Bosznia-Hercegovina	bosnyák	Demokratikus Akció Mozgalma	Stranka demokratske akcije	SDA	decentralista	kizárólag decentralista	program	2019
Bosznia-Hercegovina	bosnyák	Demokratikus Akció Pártja	Pokret demokratske akcije	PDA	decentralista	kizárólag decentralista	egyéb	hiányzó adat
Bosznia-Hercegovina	szerb	Szerb Demokrata Párt	Srpska demokratska stranka	SDS	decentralista	kizárólag decentralista	program	2010
Bosznia-Hercegovina	szerb	Egyesült Szerbia	Ujedinjena Srpska	US	decentralista	kizárólag decentralista	program	hiányzó adat
Észak-Macedónia	albán	Besa Mozgalom	Dviženje Besa	BESA	decentralista	kizárólag decentralista	program	2014
Észak-Macedónia	albán	Nemzeti Demokratikus Újjászületés	Nacionalna Demokratska Prerodba	RDK	decentralista	kizárólag decentralista	egyéb	hiányzó adat
Horvátország	szerb	Független Demokratikus Szerb Párt	Samostalna demokratska srpska stranka	SDSS	decentralista	kizárólag decentralista	program	1997
Kosovó	bosnyák	Szociáldemokrata Szövetség	Socijaldemokratska Unija	SDU	decentralista	kizárólag decentralista	alapszabály	hiányzó adat
Szerbia	albán	Változás Alternatívája/Alternatíva a Változásért	Alternativa za promene	AP	decentralista	kizárólag decentralista	alapszabály	2015
Szerbia	bosnyák	Bosnyák Nemzeti Párt	Bošnjačke narodne stranke	BNS	decentralista	kizárólag decentralista	alapszabály	2012
Lengyelország	német	Opole–Sziléziai Németek Társadalmi és Kulturális Társasága	Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim	TSKN	decentralista	regionalista	program	2019
Montenegró	bosnyák	Bosnyák Párt	Bošnjačka Stranka	BS	decentralista	regionalista	alapszabály	2021
Montenegró	bosnyák	Igazság és Megbékélés Pártja	Stranka Pravde i Pomirenja	SPP (M)	decentralista	regionalista	program	2017
Románia	magyar	Erdélyi Magyar Néppárt*	Partidul Popular Maghiar din Transilvania	PPMT	decentralista	regionalista	program	2012
Románia	magyar	Magyar Polgári Párt*	Partidul Civic Maghiar	PCM	decentralista	regionalista	program	hiányzó adat
Szerbia	bosnyák	Szandzsák Demokratikus Akció Pártja	Stranka Demokratske Akcije Sandžaka	SDA S	decentralista	regionalista	program	2009
Szerbia	bosnyák	Szandzsák Nemzeti Párt	Sandžačka Narodna Partija	SNP	decentralista	regionalista	program	2009
Szerbia	bosnyák	Igazság és Megbékélés Pártja	Stranka Pravde i Pomirenja	SPP (S)	decentralista	regionalista	program	2017

Szerbia	vlah	Vlach Párt	Vlaska Stranka	VS	decentralista	regionalista	alapszabály	2011
Szlovákia	magyar	Maďarská kresťanskodemokratická aliancia – Magyar Kereszténydemokrata Szövetség	Maďarská kresťanskodemokratická aliancia – Magyar Kereszténydemokrata Szövetség	MKDA-MKDSZ	decentralista	regionalista	program	2013
Szlovákia	magyar	Magyar Fórum	Magyar Fórum – Maďarské Fórum	MF	decentralista	regionalista	program	2019
Szlovákia	magyar	Szövetség – Aliancia	Szövetség – Aliancia	Aliancia	decentralista	regionalista	program	2022
Lengyelország	sziléziai	Sziléziaiak Együtt	Ślonszoki Razem	SR	decentralista	autonomista	program	2018
Litvánia	szamogit	Szamogit Párt	Žemaičių partija	ZP	decentralista	autonomista	program	hiányzó adat
Románia	magyar	Romániai Magyar Demokrata Szövetség	Uniunea Democrată Maghiară din România	UDMR	decentralista	autonomista	program	2015
Szerbia	bosnyák	Bosnyák Demokratikus Unió	Bošnjačke demokratske zajednice	BDZ	decentralista	autonomista	program	hiányzó adat
Szerbia	bosnyák	Szandzsákért Párt	Stranka za Sandžak	SS	decentralista	autonomista	program	2009
Szerbia	magyar	Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége	Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara	DZVM	decentralista	autonomista	program	2010
Szerbia	magyar	Vajdasági Magyar Szövetség	Savez vojvođanskih Mađara	SVM	decentralista	autonomista	program	2004
Szerbia	magyar	Magyar Mozgalom – Mađarski pokret Egyesület	Magyar Mozgalom – Mađarski pokret	MM–MP	decentralista	autonomista	program	2017
Ukrajna	magyar	Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség	Demokratychna Spilka Uhortsiv Ukrayiny	DSUU	decentralista	autonomista	program	2021
Bosznia-Hercegovina	horvát	Bosznia és Hercegovinai Jogok Horvát Pártja	Hrvatska stranka prava Bosne i Hercegovine	HSP BiH	decentralista	föderalista	egyéb	2015
Bosznia-Hercegovina	horvát	Horvát Demokratikus Unió 1990	Hrvatska demokratska zajednica 1990	HDZ 1990	decentralista	föderalista	program	hiányzó adat
Bosznia-Hercegovina	horvát	Bosznia és Hercegovina Horvát Demokratikus Szövetség	Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine	HDZ BiH	decentralista	föderalista	program	2019
Bosznia-Hercegovina	horvát	Horvát Köztársasági Párt	Hrvatska republikanska stranka	HRS	decentralista	föderalista	program	hiányzó adat
Cseh Köztársaság	morva	Morvák	Moravané	Moravané	decentralista	föderalista	program	hiányzó adat
Cseh Köztársaság	morva	Morva Föld Mozgalom	Moravské zemské hnutí	MZH	decentralista	föderalista	program	hiányzó adat
Ukrajna	magyar	Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség	Tovarystvo Uhors'koyi Kul'tury Zakarpattya	TUKZ	decentralista	föderalista	program	hiányzó adat
Szerbia	albán	Albán Demokrata Párt	Partia Demokratike Shqiptare	PDSH	szecessionista	(vissza)csatlakozó	program	2016